

SZEGEDRŐL INDULTAK

Ifjúsági Kamaraszínház, anno 1945

Ismét a hírügynökségek stílusában: a Szegediek Baráti Köre folytatja a Szegedről indultak című sorozatát. E vállalkozás második rendezvényén a hajdan volt Szegedi Ifjúsági Kamaraszínház történetét elevenítették föl az alapítók és a közreműködők a MEDOSZ-szálló Jókai utcai klubtermében, igen nagyszámú érdeklődő élénk részvételével.

Nyitány

Ha már a téma teátrumi, *nyitány* is kell, s ennek elvezényelésére ugyan ki lehetne alkalmasabb, mint *Lőkös Zoltán*, a *Délmagyarország* egykori főszerkesztője, aki amióta Szegedről a fővárosba származott, nem egy és nem is két redakciót dirigált, amíg a *Vasárnapi Hírek* élére került, de aki — s ezt sok-sok barátja, ismerőse bizonyíthatja — mégis megmaradt *őszegedinek*. Míg azt a képzeletbeli irányítópálcát a kezébe veszi, idefut, oda lép; emitt a vendégek idősebb korosztályával cserél eszmét egy tervezett Tisza-parti kirándulás lehetőségeiről, amott meg azt tisztázza, hogy kinek milyen az éppen esedékes közérzete, így-úgy alakuló élete.

Aztán az összejövetel *elnökévé* lép elő, és szinte hangsúlyról hangsúlyra, gesztusról gesztusra ugyanazzal a diákos izgalommal köszönti az egybegyűlteket, mint amikor még odahaza láthattuk, hallhattuk efféle szerepkörökben. Sem egy kimondásra érdemes név, sem pedig egy picit is fontosabb esemény nem marad ki a mondókájából: ahogyan itt elő- és felvezet, az valóságos mesterműve a jelenlévőknek.

Míg a köszöntő és beharangozó szavak elhangzanak, villog, szikrázik a jelenlévők szeme: ki azt lesi, hogy nem felejtett-e el megszervezői valakit, ki arra figyel, hogy saját személye megkapta-e az elvárt biccentéseket; a legtöbb tekintet azonban a tágas helyiség egyik *oldalfalára tapad*. Ott ugyanis *régi-régi plakátok* sorakoznak. Mégpedig azok az óles hirdetések, amelyek az 1945. február 17-én, szombaton délután 3 órakor megalakított *Szegedi Ifjúsági Kamaraszínház* rövid, de annál pezsgőbb működésére emlékeztetnek, s amely teátrum ennek a baráti találkozóknak is témájául szolgál. *Pirandello IV. Henrikjét* harsoja az egyik iv, *Radnóthy Éva* és *Lehotay Árpád* nevét a másik; itt a *Dandin György* darabaim utal egy *Molière*-bemutatóra, amott a *humor klasszikusai* felirat jelzi, hogy az a hajdani trupp sorozatokkal is kirukkolt...

Forgács István

Amikor *Lőkös Zoltán* befejezi a maga előreljelését, *Forgács István*, a *Nemzeti Színház* — mármint az ország első színházának nevezett Nemzeti — volt dramaturgja, drámák, hangjátékok és televíziós látnivalók jeles szerzője veszi át a szót. S teszi ezt azért, mert ez a tanítóképző intézeti rajztanár, szökött katonaként sikerrel bújkáló festőművész volt az egyik szellemi atyja a szóban forgó szegedi kamaratársulatnak. Mint a *Madisz* frissen élre lépett vezetője, ő hirdette meg az együtthalapítás gondolatát, s vette maga mellé *Horvai Istvánt*, a későbbi jeles rendezőt és színidirektort, valamint a rövid életében is a halhatatlanság csúcsáig felhágó kiváló színészt, *Rozsos Istvánt*. Ők hárman fogtak hozzá előbb a szükséges engedélyek megszerzéséhez, majd az állandó otthon felkutatásához — végül is a *Zenekoncertorium* előadótermében leltek játszóhelyre —, s mindezzel egy időben a társulat összetöborzásához.

Forgács István, ez a patyolat fehér hajú, sem hadviseltséget, sem tanári mivoltát el nem tagadható, szálfegyenes tartású, már a hetvenegyedik életétévét taposó örökifjú azzal zárja mondókáját, hogy abban a még félig háborús, de Szegeden már békés világban az a fiatal társaság valami *nagyon szép és fontos dolgot hajtott végre: életre hívta a felszabaduló ország első komoly színházát.*

Horvai István

Az alapítók doayenjétől a triumvirátus másik élő tagja, a *Vigszínház* nyugalmazott, ám ezt a státuszát

minden mosolyával, kacajával, nyughatatlan gesztusával megcáfoló direktora, *Horvai István* veszi át a szót. S hogy ne csupán leburnult testével jelezze, mennyire távol áll tőle a panzionáltság állapota, tüstént le is szögezi: nem az ő kenyerere az emlékezés. Hiába szolgált végig különböző társulatoknál több mint egy évtizedet, sem cikkgyűjteménnyel nem dicsekedhet, sem plakáttárt nem tart otthon. Ami emléke mégis megmaradt, azt a szülei rakosgatták el.

Ebből az anyai, apai gondossággal megóvott papírhalmából kerültek elő azok a dokumentumok is, amelyek a Szegedi Ifjúsági Kamaraszínház létre, játérendjére vonatkoznak. Egyebek között az, hogy azt a bizonyos IV. Henriket *tizenegyszer*, a *Dandin Györgyöt tízszer* játszották, s hogy a társulat jelen lévő igen tisztelt művészt, *Gera Zoltánt* már a kezdet kezdetén *kesernyész stílusának* mondta a helybéli kritika, *Szász Ferenc* írása.

S ha már elhangzott egy művész-név, megállíthatatlanul sorjáznak utána a többi titulusok. Sorjáznak? Színporkáznak, ragyognak, hiszen ilyen közreműködőket, szerződéskötőket hallani, mint a fali plakátról is tisztelettel parancsoló *Lehotay Árpád*, az idős korára országos népszerűségnek örvendő *Sarlai Imre*, a gyakorlati rendezésnek és a dirigálás elméletének nemzetközi hírű tudóra, *Pártos Géza*, a még kamasz és színpadjárára teljességgel alkalmatlannak mutatkozó *Márkus László* stb. stb. Elhangzik, mert nem hagyható említetlenül, *Beregi Oszkár* neve is! Ez a monumentális tehetségű és természetű komédiás szintén hajlott az odaszerezésre, s nem csupán azért, mert abban a zürzavaros, 1945 eleji időben Szegeden *jól is lehetett lakni*, hanem azért, mert a kedvderítő tiglitaglik helyett valóban *komoly darabokat*, vettek elő, egy jól átgondolt műsorterv szellemi oszlopait sorolta egymás után ezek a még félig kamasz ifjak. (Ez a tervezet ma is megállná a helyét — jegyzi meg két anekdota között Horvai. — Annál is inkább, mert ezek a színművek egymást egészítik ki, összefüggenek, egy szellemi folyamat csomópontjait alkotják. Egy ilyen kínálatot pedig keresve is alig találni manapság...)

Nyilván éppen ez az *igényesség* szűrt szemet, s biztatta ellenkezésre a konkurenciát. Mármint Szeged, "igazi" színházat, az akkoriban már szintén játszó — főképpen is *operettekkel* kirukkoló, a búfelejtés szolgáltató — városi teátrumot, meg a szintén a kacagatásra összpontosító *kabarét*. Ez a két intézmény aztán mind nagyobbra dobta a veret, hogy tulajdonképpen *dilettánsok*, nem szakmabeliek a *Lehotayt* is játszó *Horvaiék*, s mint ilyenek, tünjenek el Szeged művészeti életéből. És lassacskán el is tűntek. Hiába hozták színre *Madách* máig megértetlen, igazi sikerrel sosem berobbanó darabját, a *Civilizációt*, *Háy Gyula* merész mondandójú művét, a *Németeket*, elfogyott körülöttük a levegő, és nem is olyan lassan szétszéledtek. Maga *Horvai* például ügyelőnek szerződött, s hamarosan Pesten kezdte meg karrierjét a leghivatásosabbak között.

Várnai Vilmos, Gera Zoltán

Hogy az Ifjúsági Kamara volt tagjait hova, merre röpitette el a szél, azt igen jól mutatja az egyik őstag, *Várnai Vilmos* példája. Ez a buffó küllemű férfiú, aki valóban a komikus szerepekben tűnt ki, és akit nem más, mint *Alfonzó* igyekezett partneréül csábítani, nos, *Vili bácsi* végül is *elsodródott* a jelmezek, díszletek világától. Játszott, játszogatott még egy ideig, de aztán polgári foglalkozás után nézett, és most úgy tekint vissza színészönmagára, mint egy olyan valakire, akinek révén élete végéig *játékosnak* mondhatja sze-

rény személyét. Meghatott szavaiból az tetszik ki, hogy *szép kaland* volt, *jó kaland* volt az a kamarázás; egy olyan ifjúkori emlék, amely kitörölhetetlenül zeng-bong a szívében.

Míg ellenben a végezetül szólásra — vagyis hogy felolvasásra, igazi szereplésre — emelkedő *Gera Zoltán*, a kesernyész stílusnak eme nagyszerű képviselője köztudomásúan *vezető színészeink közé emelkedett*. Saját szavaival mondva: az 1944-es éhenkórta előbb valóságos kóristává avansált, majd a színiakadémia elvégzése után a budapesti színpadok — a film-, a rádió- és a televízióstúdiók — egyik legtöbbet foglalkoztatott művésze lett. S hogy ez lehetett, abban igen nagy része van annak az 1945 januárjától az év nyaráig tartó remek iskolának, a *Rozsos István* partnereként, *Horvai István* tanítványaként eltöltött néhány szép hónapnak. No még *Pártos Géza* olyan instrukcióinak, hogy „ess lassabban”, vagyis egy bizonyos szituációban mondjon nemet a gravitáció örök törvényének. És *Gera* ezt a felelőst is megtanulta, illúziókeltben akkor is, azután is sokszor eljátszotta.

És még egy nagy erényt mondhat magának *Szeged* ritka rokonszenves komédiás fia: *színporkázó szellemmel, nyomdakészen fogalmaz!* Elannyira, hogy *Iszlai Zoltán*, a *Film Színház Muzsika* szintén szegedi származású és szintén jelenlévő főszerkesztője azonnyomban el is kérte tapsal jutalmazott ön-referátumát, hogy hetilapjában közre adja. Ez sem akármilyen dicsőség...

Finálé

A *Gera-féle* traktátussal ért véget a Szegediek Baráti Körének soros foglalkozása. Azazhogy dehogyan ért véget! A finálé a tapsok elültével még hosszan folytatódott, s olyasmik kerültek szóba ebben a zárás utáni zárószakaszban, amik éppen kicsiségükkel kedvesek, apró miveltek miatt feledhetetlen emlékek. Hogy például mi volt a neve annak a *szovjet városparancsnok-helyettesnek*, aki — lévén Odesszában táncoskomikus — igencsak gondjukat viselte a szegedi színészeknek. — *Kartyenov!* — adatolt tüstént a mindentudó *Lőkös Zoltán*, akiről viszont azt a kedves bókot mondta el félhangosan valaki, hogyha *Péter Lászlót* szokás *Szeged völgyéneke* nevezni, akkor *Zoli* bátyánk bátran lehetne ebben a nászmenetben az *első koszorúlegény*.

Hát így s ilyen modorban-mederben folyt még hosszan a szó, szép jellekint annak, hogy valóban *milyen nagy lángon lobog Pest-Budán az a bizonyos szegediség*. Mert azon lobog! Tanú rá ez a kamaraszínház-idezés, és szintén tanú lesz rá az a *leuccanás*, amely június végén esedékes, több napon át, igen gazdag programmal...

AKÁCS LÁSZLÓ

BELÁNYI GYÖRGY

József Attila-variáció

nyugodj hiszen csak este lesz és lassan így tán kitelelsz és minden minden-úgy marad ahogy talán nem is szabad —

de ki tudná most hogy mit tehet ki hinné hogy ez is csak lehet talán már jobb is hogy semmi ez nyugodj hiszen csak este lesz

BAKACSI LAJOS METSZETE

Tárgyak

Amikor a Hosszú utca darabvégeben elkészült Ilonka hűgömék háza, áthívták Nátor Mari nénit a szomszédból; nézze meg. Hűgöméknak maguknak tetszett a házuk, de ez a végső birtokbavételhez kevés, szükség van szomszédasszonyi jóváhagyásra. Mari néni végignézett mindent, aztán várták, hogy mit mond. Ezt mondta:

— Szép ház ez, kívül is, belül is. Lakjátok egészséggel. A két utcai szoba nagyon üres még, de hát nem megy minden egyszerre. Majd berendezitek. Apránként.

Hangjából sajnálkozás érződött, de hűgömék csak nyeltek, nem szóltak. A két utcai szoba ugyanis korántsem volt üres. Heverők, könyvespolcok, könnyű fotelok, közepén semmi, csak szőnyeg a padlón. Mari néni szoba-ideálja szerint a következők hiányoztak még: mennyezetig érő nagy ruhásszekrények, asztalok, székekkel, dupla családi ágyak, diszpárnák, csipkék, olajnyomatok. Mari néni úgy tudta: ha egy szoba nincs dugig tele, akkor üres.

Mindez pedig húsz évvel ezelőtt történt. Egy időben azzal a településtörténelmi pillanattal, amikor egy hatalmas szellemkéz éppen letörölte a régi falut. És támasztott helyettük sátorbetűs kockaházakat, tarkára festve, műkö lábazattal. Téglakerítéseket. Meg cifra kapukat és ajtókat. Civilizációs forradalom volt ez, ám a település-szakértők egyáltalán nem lelkesedtek érte: a régi falu civilizációs szégyen, de legalább bája volt; az új falu civilizációs előrelépés, de bája nincs, mert uniformizáló pallérizlés hivalkodik rajta. A település-szakértők kívülről nézték a házakat. Hátha még belülről is látják? Új falak közt régi izlés. Teleháló. Kombinált szoba. Világító rekamié. Régi izlés, mert kastélyterem és nagypolgári szalonok képzeletszegény, nagyipari utánzata; nemes diófából — préselt forgácslemezből.

Magyarországon nem volt, és most sincs még színvonalas nagyipari tárgykultúra. Nincs miből választanunk, nincs honnan mintát kapunk — abban alszunk, abban ülünk, abba rakodunk, ami kapható. Mit kapunk még most is?

Ülőgarnitúrákat, amelyek otrombák és silány huzatúak. Szekrényeket, amelyek álmosítóan egyformák; az ember beleborzad: úristen, ezt a fénylő lakk-unalmat kell néznie egy életen át?

Vagy kapunk úgynevezett iparművészeti tárgyakat, drága bazárarut: foltelt vászon hevederrel, dohányzóasztal ridég fém-üvegből, kovacsolt vascsillárt, figurális rézdomborítást, faliorát dísztányérba applikálva.

De nem kapunk „bontott” garnitúradarabot, hogy legalább a garnitúraoralom unalmától mentesülhetnénk. Kislakáshoz, testhez, kézhez álló egyedi darabokat, melyek nem úgy egyediek, hogy kevés van belőlük, hanem úgy, hogy magukért is helytállnak, s én döntöttem el, választékuk sokaságából melyikükhöz van kedvem. És nem kapunk meg semmit — öreg panasz ez már —, szinte semmit, amivel ipari vásáron, mintakollekció-bemutatón felcsigázták az izlésünket.

Mindezt tapasztalásból tudjuk. Hogy mindez miért van így, annak próbált utánajárni a műkritikus Vadas József. Nyomozásának eredménye a Nem mindennapi tárgyaik című könyvben olvasható, s már a cím is arra utal, hogy aminek mindennapjának kéne lennie, miért nem tud mindennapivá lenni. A könyv gazdagon dokumentált, én csak summázatot közölhetek: nem az a baj, hogy nincs magyar iparművészet. Képzés is van, képzettek is vannak. Ipari formatervezők, fával, fémmel, üveggel, bőrrel, textillel bánni tudók. De valami fátum ül rajtuk. Nem kellene a nagyiparnak. Ritka kivétel az Ikarus vagy a Május 1. Ruhagyár; a nagyipari vezetők azt mondják: mi termékeket gyártunk, nincs időnk művészkedni. Mintha a termék formájának, színének, csínjának jó izlésű megtervezése luxus volna, és nem tartozna szervesen a gyártási folyamathoz. A könyv szerzője nem győzi hangsúlyozni: a kézműipar valamikori remekeihez képest nem szükségszerű a nagyipar termékeinek silánysága. A nagyipar is gyárthat remeket. Sőt fejlett technikája révén, először a történelemben: olcsó remeket. Csak ne tekintse a tárgyervezést „művészkedésnek”, luxus-raadásnak. Tekintse a technológiai folyamat részének.

Az a hatalmas szellemkéz, amely letörölte a régi falut a hatvanas években, újra mozdulóban van. A sátorbetűs kockaház helyett a két- vagy háromszintes téglalap vagy sokszög alaprajzú épület vált divatossá: hófehér fal, festett cserép, sötétbarna faelemek, loggia a manzárdos homlokzaton. Valami sosem volt magyar parasztstílus keveredik a mindig is volt alpesivel. Idegenül ágaskodnak még ezek a házak, különösen az Alföld síma tenyerén; talán újabb országos stílusvétség momentumai lesznek, talán megszokjuk, megszeretjük őket. Nagy még a bizonytalanság.

De ez még hagyján. Mi lesz benn, a házban? Milyen tárgyakkal vesszük körül magunkat? Kapunk-e segítséget hozzá?

FARAGÓ VILMOS